

Р.Хазретәліқызы¹, А.Ахмет², Х.М. Тұрсұн³

¹ докторант, Қожа Ахмет Ясауи ат. Халықаралық қазақ-түрік университеті,
e-mail: raygul.khazretali@mail.ru

² т.ғ.д., профессор, Х.Досмұхамедов ат. Атырау мемлекеттік университеті,
e-mail: axmet_begis@mail.ru

³ т.ғ.д., профессор Қожа Ахмет Ясауи ат. Халықаралық қазақ-түрік университеті,
e-mail: tursunhazret@mail.ru

«ШЕТЕЛДІК АРХИВТІК ҚАЗАҚСТАН»: МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫҚ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

«Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы Қазақстанның ғылымы мен мәдениетін дамытуда үлкен маңызға ие болды. Бұл бағдарламаның қабылдануында шетелдердегі осы бағыттағы бағдарламалардың тәжірибелері ескерілген. Мәдениетті дамытуға қатысты халықаралық ұйымдар қабылдаған заңнамалық актілер мен нормативтік құжаттарды басшылыққа алған қазақстандық бағдарлама Ресей Федерациясы, Франция және т.б. елдердегі іске асқан ұқсас бағдарламалардың тәжірибелеріне сүйенді. «Мәдени мұра» бағдарламасы посткеңестік кеңістікте пайда болып, ұлттық мемлекеттілігін қалпына келтірген елде тарихи таным, тарихи сана қалыптастырумен бірге жас мемлекеттің мәдени құндылықтарын әлемге танытуды да мақсат етеді.

Мақалада «Мәдени мұра» бағдарламасының архив ісін дамытуға ықпалы және Шетелдік архивтік Қазақстан бағытына сай атқарылған жұмыстардың тәжірибесі талданып, оларға баға беріледі. Қазақстан-дық «Мәдени мұра» бағдарламасының архив саласына қатысты бағыты талдау нысанына алынды.

Кілтті сөздер: «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы, зарубежная архивная Казахстаника, қазақстандық археография тәжірибелері.

Хазретәліқызы Р.¹, Ахмет А.², Тұрсұн Х.М.³

¹ докторант, Международный казахско-турецкий университет им. Ходжа Ахмет Ясауи,
e-mail: raygul.khazretali@mail.ru

² д.и.н., профессор, Атырауский государственный университет им. Х.Досмұхамедова,
e-mail: axmet_begis@mail.ru

³ д.и.н., профессор, Международный казахско-турецкий университет им. Ходжа Ахмет Ясауи,
e-mail: tursunhazret@mail.ru

«ЗАРУБЕЖНАЯ АРХИВНАЯ КАЗАХСТАНИКА»: СОДЕРЖАНИЕ И ЦЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Аннотация

Государственная программа «Культурное наследие» приобрела большое значение в развитии науки и культуры Казахстана. При принятии данной программы был учтен опыт зарубежных программ в данном направлении. Казахская программа, руководствуясь законодательными актами и нормативными документами, принятыми международными организациями, касающимися развития культуры, опиралась на опыт аналогичных

программ, реализованных в Российской Федерации, Франции и др. Программа «Культурное наследие», созданная на постсоветском пространстве, основанная на возрождении национальной государственности, нацелена на формирование исторического познания, исторического самосознания в стране и популяризацию культурных ценностей молодого государства.

В статье анализируется и дается оценка влияния программы «Культурное наследие» на развитие архивного дела и опыт работы по направлению Зарубежная архивная Казахстана. На предмет анализа взято направление казахстанской программы «Культурное наследие», касающееся архивной сферы.

Ключевые слова: государственная программа «Культурное наследие», зарубежная архивная Казахстана, опыт Казахской археографии.

Khazretalykyzy R.¹, Ahmet A.², Tursun Kh.M.³

¹Doctoral student, Khoja Ahmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
e-mail: raygul.khazretali@mail.ru

²Doctor of Historical Sciences, Professor, Atyrau State University named after H.Dosmukhamedov,
e-mail: axmet_begis@mail.ru

³Doctor of Historical Sciences, Professor, Khoja Ahmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
e-mail: tursunhazret@mail.ru

"FOREIGN ARCHIVE KAZAKHSTAN": CONTENT AND USE VALUE

Abstract

The state program “Madeni Mura” (“Cultural Heritage”) has acquired great importance in the development of science and culture of Kazakhstan. When adopting this program, the experience of foreign programs in this area was taken into account. The Kazakhstani program is guided by laws and regulations, adopted by international organizations, relating to the development of culture, and relied on the experience of similar programs in the Russian Federation, France and others. The program that appeared in the post-Soviet space and based on the revival of national statehood is aimed at the formation of historical knowledge, historical identity in the country and popularization of cultural values of the young state.

The article analyzes and evaluates the impact of the “Madeni Mura” program on the development of archival issues and experience in the area of foreign archival Kazakhstan. We took the direction of the Kazakhstani program regarding the archival sphere for the analysis.

Keywords: state program “Madeni Mura”, foreign archival Kazakhstan, Kazakhstan archeography experiences.

Ресейдің тәжірибесімен Қазақстан парламенті архив ісін дамытуға қатысты қабылдаған «Тарихи-мәдени мұраны қорғау және пайдалану туралы», «Мәдениет туралы», «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Заңдары осы саланы дамыту, басқару және пайдалануды реттейтін құқықтық-нормативтік құжаттарға негіз қалады. Сол құжаттардың негізінде елдің тарихы мен мәдениетіне қатысты шетелдік архивтердегі құжаттарды түгелдеу, сақтау жұмыстары іске аса бастады. Соңғы есептер бойынша Қазақстанның шетелдегі анықталған мәдени құндылықтарының саны шамамен 30 000 құжатты құрап отыр. Ол құжаттардың басым бөлігі ХХ ғ. басына дейінгі кезеңді қамтиды.

Заманауи шет елдік мәдени мұра зерттеушілері арасында мәдени мұраларды тауарға айналдыру негізін құрайтын коммодификация теориясы үлкен танымалдыққа ие. Олардың пікірінше бұл, заманауи мәдени мұра менеджментінің негізін құрайды. Сонымен қатар, жаһандану процесін зерттеушілер мәдени мұраны «жергілікті - ғаламдық» координаталар жүйесінде қарастыру қажеттігін көрсетеді. Бүгінгі таңда жаһанданудың оң әсерінің

нәтижесінде мәдени мұра мәдениеттер диалогының мықты факторы ретінде қарастырылып отыр [1]. Осылайша, қазақстандық архив құжаттары мәдени мұра ретінде «жергілікті» координатаны құраса, шетелдік архивтік Қазақстан бойынша шетел архивтерінен алынған құжаттар «ғаламдық» маңызға ие болады.

Қазақстандық археографтар шетелдік архивтердегі құжаттардың қолжетімділігі мен олардың көшірмелерін алудың құқықтық және дәстүрлі архив теорияларының мәселелерімен бетпе-бет келіп отыр. Археографтардың алдында шетелдік архив қорларынан мәдени мұра ретінде архивтік құжаттарды іздестіріп, алынған деректерді жаңа методологиямен айналымға ұсыну міндеті тұр.

Кеңестік кезеңде шетелдік архивтік Қазақстан өз алдына дербес бағыт болып қалыптаса қоймады. Осы салада К.Есмагамбетовтың [2] зерттеулері алғашқы тәжірибелер болды. Тәуелсіздік жылдары

М.Т. Лаумуллин, Т.К. Бейсембиевтің [3], К.Р.

Несипбаеваның [4] және С.И. Ковальскаяның [5] зерттеу еңбектері шетелдік архивтік Қазақстан бағытына негіз қалады. Тарихнамалық талдау көрсетіп отырған-дай, Қазақстанда ұлттық археография даму, қалыптасу процесін бастан өткеруде дейтін болсақ шетелдік архивтік Қазақстан бағыты мүлдем жаңадан қолға алынды деп санауға болады. Осы бағытта атқарылатын жұмыстар [6] жүйеленіп үлгерді.

2004 ж. 13 қаңтарында республика үкіметі «2004-2006 жылдарға арналған мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасының тұжырымдамасын» [7] бекітті. Осы тұжырымдама негізінде қабылданған «2004-2006 жж. арналған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы туралы Қаулының «Қазақ халқының мәдени мұрасын зерделеудің тұтастай жүйесін құру» бабында қазақ халқының мәдени мұрасында тарихи мәні бар сирек кездесетін басылымдардың қолжазбаларын, кітаптарды және архив құжаттарын табу мен сатып алу үшін алыс және жақын шетелдердің мұрағаттары мен кітапханаларында жұмыс жүргізу үшін ғылыми-зерттеу экспедицияларын» ұйымдастыру қарастырылды. Онда археографиялық жұмыстарды іске асыру міндеттерінің нақты ұйымдастыру шаралары белгіленді. Әйтсе де, нақтылықтың жетіспеуі бағдарлама нәтижелерінен көрініс тапты. Мысалы, жарыққа шыққан жарияланымдар арасында «Архив және кітапхана ісі» топтамасы бойынша көрнекті қайраткерлердің архивтердегі хаттарының топтамасы ғана қамтылды. Оған қоса, міндеттерді орындауға екі жыл мерзім жеткіліксіз еді, оған қосымша мәдени мұраға қатысты игерілуге тиіс жаңа бағыттар айқындала түсті. Нақты тәжірибелер осылайша мемлекеттік бағдарламаның стратегиялық мақсаттары мен ауқымына түзету енгізудің қажеттілігін көрсетіп берді.

Осыған байланысты ҚР Үкіметі 2007 ж. 10 желтоқсанда бекіткен «2007-2009 жылдарға арналған «Мәдени мұра» бағдарламасын бекіту туралы» Қаулысында «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасының II кезеңінің міндеттері мен нақты шараларын белгіледі. Соған сай бағдарламаның бірінші кезеңінде Қазақ халқының мәдени мұрасында тарихи маңызы бар қолжазбаларды, жәдігерлік басылымдарды, кітап-тар мен мұрағаттық құжаттарды анықтау және сатып алу үшін Ресейдің, Қытайдың, Батыс Еуропа елдерінің мұрағаттары мен кітапханаларына ғылыми-зерттеу экспедициялары ұйымдастырылды [8]. Осы экспедициялар барысында Қытай, Түркия, Моңғолия, Ресей, Жапония, Египет, Өзбекстан, Армения, АҚШ, бірқатар Батыс Еуропа елдеріне ғылыми-зерттеу экспедициялары ұйымдастырылып, ғылыми ортаға бұрын белгісіз болып келген Қазақстанның тарихы, этнографиясы, өнері туралы бес мыңға жуық қолжазба мен баспа басылымдары іздеп табылды. Тек Қытай Халық Республикасының өзінде ғана Қазақстанның тарихы мен мәдениетіне қатысты бұрын зерттелмеген үш жарым мыңға жуық тың дерек табылды [9].

Жалпы, 2004-2009 жж. аралығында Қазақстанға қазақ тарихына қатысты 5000-ға жуық материалдардың көшірмелері әкелінген. Қазақстан Республикасы Үкіметі 2008 ж. 6 қарашада «Мәдени мұра» стратегиялық ұлттық жобасының 2009-2011 жж. арналған тұжырымдамасының өзектілігі мемлекеттің Қазақстан халқының тарихи-мәдени мұра құндылықтарына қатысты көзқарасын жүйелі түрде жетілдіріп отыруымен айқындалған.

Бағдарламаның алғашқы кезеңдеріндегі мәдени мұраны сақтау мен тиімді пайдаланудың перспективаларына жасалған талдаулар ғаламдық өзгерістердегі Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық даму бағыттарын ескеру арқылы түзетулер енгізіп, мақсаттарды айқындау қажеттігін алға тартты. Нәтижесінде «Мәдени мұра» стратегиялық ұлттық жобасын жүзеге асыруда мәдениет жөніндегі мемлекеттік саясатты жүргізудің жаңа сапалық көзқарастары айқындалды.

«Археография және деректану ұлттық» орталығы дайындаған «История Казахстана в документах и материалах» атты 3 бөлімнен тұратын 2011-2013 жж. жарық көрген альманахты осы ғылыми орталықтың алғашқы тәжірибелері деп бағалаймыз. Альманахтың бірінші Жетісу облысы қазақтарының салт-дәстүрі-нен хабар беретін капитан Н.М. Изразцовтың жазбалары мен хаттары, Н.Г. Маллицкийдің қазақтар тура-лы этнографиялық очерктері мен Қазақстан, Ресей және Өзбекстанның мемлекеттік архив қорларынан алынған Қазақстанның ХІХ-ХХ ғғ. тарихына қатысты материалдар жинақталған. Жарияланған құжаттар-дың құрамында қазақ халқының салт-дәстүрлерін сипаттаған этнографиялық очерктер, сирек кездесетін карталар да бар [10].

Альманахтың екінші шығарылымына Ресей Федерациясы архивтерінен (АВПРИ, РГАДА, РГВИА, РГИА) жинақталған Қазақстанның ХVІІІ-ХХ ғғ. тарихына қатысы бар материалдар енгізілген. Қолжазба мәтіндері мен баспа деректер түпнұсқадағы транслитерация мен орфографиялық ерекшеліктерді сақтай отырып жинақталған құжаттар мен материалдардың құрамы әрқилы тақырыштарға арналған. 1738 ж. Орынбор экспедициясының басшысы В.Н. Татищев пен Әбілқайыр хан арасындағы келіссөздерінің және 1749 ж. Орынбор генерал-губернаторы И.И. Неплюевтің қазақ билері мен сұлтандары арасындағы келіссөздердің журналдары енген. [11]

Альманахтың үшінші шығарылымы [12] ХVІІІ ғ. екінші ширегі мен ХІХ ғ. ортасындағы қазақ хан-дарына Евразия монархтары, чиновниктері мен қоғам қайраткерлерінің хаттары, 1800 ж. шенеуніктер Т.Ш. Бурнашев пен М.С. Поспеловтың қазақ даласы арқылы Ташкентке барған сапарларының жария-ланбаған жазбаларын қамтиды. Археография талаптарына сай құрастырылған жинаққа Қазақстан және РФ архивтерінің құжаттары, Тәжікстан Республикасы Ғылым Академиясы Шығыстану және жазба мұра институтынан алынған құжаттар мен материалдар жинақталған.

Қазақстандық археография ғылымының дамуына кең жол ашқан «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында шетел архивтерінен жинақталған құжаттар Ұлттық архив қорын толықтырып қана қойған жоқ, сонымен қатар археографиялық еңбектердің көптеп жарыққа шығуына септігін тигізді. Алыс жақын шетелдік архивтерден жинақтаған материалдар негізінде «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында «История Казахстана в западных источниках ХІІ-ХХ вв.», «История Казахстана в русских источниках ХVІ-ХХ вв.», «История Казахстана в персидских источниках», «История Казахстана в арабских источниках» атты көптомды сериялы құжаттар мен материалдар жинақтары жарыққа шықты.

Археография және деректану Ұлттық Орталығының соңғы жылдары отандық археография бойынша жүргізген жұмыстарының басты нәтижесі ретінде «Қазақстан тарихы шетел мұрағаттарында» деп атала-тын ақпараттық анықтамалықты атауымызға болады. Барлығы 8 том, 10 кітаптан тұратын еңбек «Шетел-дік архивтік Қазақстан» деген ғылыми бағытты жүйелеген басылым болды. «Шетелдік архивтік Россия» деп кең мағынада Ресейге қатысы бар барлық шетелдік архивтік материалдар» [13] деген анықтаманы тарата айтар болсақ, «Шетелдік архивтік Қазақстан» ұғымы түрлі себептермен шетелдерде сақталған және қалыптасқан Қазақстанға қатысты құжаттардың жалпы жиынтығы дегенді білдіреді. Бүгінгі кезде ғылыми маңызға ие болған бұл ұғым тәуелсіздік жағдайында қалыптасты. Шетелдік архивтік Қазақстанға қатысты деректер Отан тарихындағы оқиғаларды ғылыми қалпына келтіруге мүмкіндік беретіндігін мынадай екі археографиялық тәжірибеден көреміз.

РФ архивтерінен алынған құжаттар негізінде тарихи оқиғаларды ғылыми қалпына келтірудің осы екі тәжірибесі бізге мәдени мұра ретінде шетелдік архивтік Қазақстанның мүмкіндіктері орасан зор екендігін танытады.

Қазақстан өз кезінде тарихи Ресей және кеңестік билік субъектісі ретінде дербес сыртқы саясат жүргізе алған жоқ. Бұл тәуелділік ахуал рухани-мәдени өмірдің барлық саласын қамтыды. Сондықтан да тарих ғылымының ұлттық мазмұн ала алмағандығы сияқты кеңестік қоғамда толыққанды қалыптасып үлгермеген археографияда «Шетелдік архивтік Қазақстан» бағыты мүлдем болған жоқ. 1991 ж. тәуелсіздік шеруінен соң одақтас республикалар таяу шетелдерге айналды. Бұл жағдай өзге салалармен бірге ғасырлар бойы қалыптасқан гуманитарлық кеңістіктің де ыдырап, ұлттық-мемлекеттік оқшаулануға алып келді. Осы оқшауланудың салдарынан тарихи Ресей мен Кеңес Одағының құрамындағы кезеңде қалып-тасқан Қазақстанға қатысты архив құжаттары шет елдің «меншігі» болып шыға келді. Ғылыми зерттеу-лерге едәуір дәрежеде қиындық туғызған бұндай проблема халықаралық деңгейде шешімін табуы тиіс болды. Осылайша, таяу шетелдермен бірге алыс шетел архивтеріндегі Қазақстанға қатысты құжаттарды түгендеу және оларды елге жеткізуге деген сұраныс тәуелсіз мемлекеттің тарихи сана қалыптастыру мақсатына сай мәдени саясаттың өзегіне айналды. Мәдени саясаттың нәтижесінде қолға алынған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру тәжірибелері «шетелдік архивтердегі Қазақстан» деп аталатын ғылыми бағытты негіздеуге мүмкіндік берді.

Шетелдік архивтерде Қазақстанға қатысты деректердің қалыптасу мәселесі айқындық беруді қажет етеді. Тарихи жағдайларға байланысты Қазақ хандығы құрылған XV ғ. ортасынан бастап көршілес елдер-мен дипломатиялық сауда қатынастарын жасай бастаған еді. Осы кезеңнен бастап архив құжаттары Ресей архивтерінде сақтала бастады. Ал XVIII ғасырдың соңынан Ресейдің қазақ жерін отарлауы басталды. Тарихи Ресейдің және Кеңес Одағының құрамында болуына байланысты Ресей архивтерінде Қазақстан тарихына қатысты тұтастай құжаттар кешенінің жүйесі қалыптасты. Қазіргі кезде Қазақстанмен шекара-лас Омбы, Том, Орынбор, Барнаул қалаларындағы архивтерден бастап Орталық архивтерде орасан зор деректер жиналып, сақталуда. Қазір Ресейдің федеративтік және аймақтың архив мекемелерімен Қазақ-стандық архивист-зерттеушілер өзара тығыз белсенді байланыс орнатқан.

Археологиялық экспедициялардың нәтижесінде Отан тарихына қатысты көптеген архив құжаттар-ды табылып, оның көпшілігі Қазақстанға әрқилы нұсқадағы көшірмелермен жеткізілді. «Қазақстан тарихы шетел мұрағаттарында» деп аталатын көптомдық ақпараттық анықтамалықтың деректеріне жасалған статистикалық талдауға сүйенсек, Ресейде Қазақстан тарихына қатысты мынадай архив құжат-тары анықталған: РГАДА - дан 900, АВПРИ - 464, ГАРФ - те 16682, РГАЭ - 84, РГВИА - 2162, РГВА - 524, РГАЛИ - 147, ЦГАМО - 7, РГИА - 5921 сақтау бірлігі. Ал аймақтық архивтерден Ресей Федерациясы Орынбор облысы мемлекеттік архивінен - 9324, Ресей Федерациясы Омбы облысының тарихи архивінен - 3512, Томск облысының мемлекеттік архивінен - 130, Башқұртстан Республикасының орталық мемлекеттік архивінен - 1208, Татарстан Республикасы Ұлттық архивінен - 667, Алтай өлкесінің мемлекеттік архивінен - 43, Астрахан облысы мемлекеттік архивінен - 157, Челябині облысы құрама мемлекеттік архивінен - 120 сақтау бірлігі жинақталған. Өзбекстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінен - 2963 сақтау бірлігі анықталған. Өзбекстан Республикасында Қазақстан тарихына қатысты осыншама құжаттар анықталғанымен қазақстандық археографтар ол құжаттардың көшірмесін алуға байланысты құқықтық кедергілерге тап болып отыр.

Бүгінгі таңда Қазақстан тарихына қатысты табылған барлық құжаттар Археология және деректану ұлттық орталығының мәліметтер базасына енгізілген. Бұл жұмыстар 8 томнан тұратын «Қазақстан тарихы шетел мұрағаттары мен кітапханаларында» ақпараттық анықтамалығының құрастырылуына негіз болған еді [14]. Бұл ақпараттық анықтамалықтың барлық томдарының PDF нұсқасын <http://ncmrb.kz/ru> сайтынан көшіріп алуға болады. Бұл

жинақталған деректер осы күнге дейін ғалымдар тарапынан толыққанды, жан-жақты зерттеле қойған жоқ.

Жинақтай айтқанда, Қазақстанда іске асқан «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы осы кезге дейін жүйеге түспеген шетелдік архивтік Қазақстан бағытының негізін қалыптастырды. Нәтижесінде Қазақстан тарихының мың жылдық тарихының мазмұнын толықтыратын және тарихи оқиғалар мен құбылыстарды ғылыми қалпына келтіруге ықпал жасайтын аса құнды деректердің орасан зор базасы жасалынды. Шетелдік архив мекемелерімен тығыз байланыс орнатылып, археография саласы бойынша бірлесіп жұмыс істеудің тәжірибесі қалыптасып келеді. Әзірге бағдарламада белгіленген міндеттерді іске асыруда ортақ гуманитарлық кеңістіктегі Ресей Федерациясының архив мекемелерімен жүргізілген жұмыстардың теориялық және практикалық тұрғыда барынша табысты болғандығын атап өтуіміз керек.

«Шетелдік архивтік Қазақстан» деген атаумен анықталған, жинақталған орасанзор мәдени мұраны игерудің маңыздылығы – осы құжаттар кешені Отан тарихын шынайы және ғылыми қалпына келтіруге тікелей ықпал ететін мәнінде. Осы мән ұлттық археографияда шетелдік архивтік Қазақстан бағытын дамытудың маңыздылығын және оның қолданбалық деңгейінің жоғарылығын айқындайды.

Список использованной литературы:

1. Полякова М.А. Культурное наследие России: Сохранение и актуализация: Учебник. – Москва, 2018. – 395 с.
2. Есмагамбетов К.Л. Действительность и фальсификация. Англо-американская историография о Казахстане. – Алма-Ата, 1976. – С.184.; Есмагамбетов К.Л. Көне Қазақстанды көргендер. – Алматы, 1979. – 136 б.
- Назарбаев, 2003 – Назарбаев Н.Ә. «Мәдени мұра» бағдарламасы мемлекеттік бағдарлама болуы тиіс. //«Егемен Қазақстан» 29 қараша 2003 жыл. – 1-2 бб.
3. Лаумуллин М.Т. Западная школа казахстаники и исследователи среднеазиатведения. – Алма-Ата, 1992.
4. Несипбаева К.Р. Современная англо-американская историография русской экспансии и колонизации Центральной Азии (XVIII - н. XX). – Алматы, 1997. – С.196.
5. Ковальская С.И. Архивы и фонды академических научных центров США как источник по изучению истории Казахстана //История столицы – в материалах архивов. Материалы республиканской научно-теоретической конференции. – Астана, 2006. – С.116-124.
6. Зарубежная архивная Казахстаника. Информационно-аналитический обзор /Сост. С.И. Ковальская, Т.С.Садыков. – Астана: Изд-во Национального центра археографии и источниковедения, 2006. – С.221.
7. Указ Президента Республики Казахстан от 13 января 2004 года № 1277. О Государственной программе "Культурное наследие" на 2004-2006 годы.
8. Постановление Правительства Республики Казахстан от 10 декабря 2007 года № 1203 Об утверждении Программы «Культурное наследие» на 2007-2009 годы.
9. Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 ноября 2008 года № 1016. О Концепции стратегического национального проекта «Культурное наследие» на 2009 - 2011 годы.
10. История Казахстана в документах и материалах: Альманах. Вып.1. – Алматы, 2011. – С.436.
11. История Казахстана в документах и материалах: Альманах. Вып. 2. – Астана, 2012. – С. 438.
12. История Казахстана в документах и материалах: Альманах. Вып.3. – Караганда, 2013. – С.496.
13. Козлов В.П. Зарубежная архивная Россия: проблемы и направление работы. // «Новая и новейшая история» 1994. №3. – С.13.

14. История Казахстана в зарубежных архивах (XVI-XX вв.) I-VIII томы. Информационный справочник. – Астана, 2011-2014 гг.

References:

1. Polyakova M. A. Cultural heritage of Russia: Saving and updating: A textbook. - Moscow, 2018 – - 395 p.
2. Esmagambetov K. L. Reality and falsification. Anglo-American historiography about Kazakhstan. - Alma-Ata, 1976. - p. 184.; Esmagambetov K. L. Kone Kazakstandy korgender – - Almaty, 1979 – - 136 b.
Nazarbayev, 2003-Nazarbayev N. A. "Madeni mura" bagdarlamasy memlekettik bagdarlama boluy tiis. // "Egemen Kazakhstan" 29 karasha 2003 zhyl. - 1-2 bb.
3. Laumullin M. T. Western School of Kazakhsitanics and researchers of Central Asian Studies. - Alma-Ata, 1992.
4. Nesipbaeva K. R. Modern Anglo-American historiography of Russian expansion and colonization of Central Asia (XIII-n. XX). - Almaty, 1997. - p. 196.
5. Kovalskaya S. I. Archives and funds of academic research centers of the USA as a source for the study of the history of Kazakhstan //The history of the capital-in the materials of the archives. Materials of the Republican scientific and theoretical conference. - Astana, 2006. - p. 116-124.
6. Foreign archival Kazakhsitanika. Information and analytical review /Comp. S. I. Kovalskaya, T. S. Sadykov. - Astana: Publishing House of the National Center of Archeography and Source Studies, 2006. - p. 221.
7. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated January 13, 2004 No. 1277.
About the State Program "Cultural Heritage" for 2004-2006.
8. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 1203 of December 10, 2007 On the approval of the Program "Cultural Heritage" for 2007-2009.
9. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 1016 of November 6, 2008. On the Concept of the strategic national project "Cultural Heritage" for 2009-2011.
10. History of Kazakhstan in documents and materials: Almanac. Issue 1. - Almaty, 2011. - p. 436.
11. History of Kazakhstan in documents and materials: Almanac. Issue 2. - Astana, 2012. - p. 438.
12. History of Kazakhstan in documents and materials: Almanac. Issue 3. - Karaganda, 2013. - p. 496.
13. Kozlov V. P. Foreign archival Russian: problems and direction of work. // "New and modern history", 1994. No. 3. - p. 13.
14. History of Kazakhstan in foreign archives (XVI-XX centuries) I-VIII volumes. Information guide. - Astana, 2011-2014.